

Освіта ХХІ століття

Регіональна система освіти: стратегія інноваційного розвитку

Юрій СОЛОВЙОВ,

кандидат історичних наук, начальник управління освіти і науки
Донецької обласної державної адміністрації

Однією з найважливіших особливостей розвитку сучасного суспільства є тісний взаємозв'язок соціально-економічного прогресу і процесів удосконалення системи освіти. Україна визначає освіту як стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [9].

Загальна спрямованість модернізації освіти в Донецькій області полягає у необхідності забезпечення її відповідності європейським стандартам, потребам сучасного життя країни та регіону, цілеспрямованій орієнтації на задоволення запитів жителів області щодо якісної та доступної освіти.

Українська держава чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи. У міжнародних стратегічних документах, зокрема оновленій глобальній стратегії розвитку освіти до 2020 р. Світового банку «Навчання для всіх: інвестиції в знання і навички людей задля сприяння розвитку», Стратегії ЄЕК ООН для освіти в інтересах збалансованого розвитку, підкреслюється, що *неперервна освіта поряд з необхідністю адаптації до змін у професійній діяльності має перетворитися на процес неперервного розвитку особистості, її знань і компетентностей, а також спроможності висловлювати судження і діяти в нових умовах.*

Реалізація цієї вимоги передбачає постійне навчання з раннього дитинства, гармонійне поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, самомотивацію до освітньої діяльності [1, с. 4].

Оскільки зміцнення і захист здоров'я є найважливішою умовою для забезпечення благополуччя і гідного існування людини, охорона здоров'я розглядається як важливе суспільне завдання. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. У Статуті ВООЗ проголошено принцип, згідно з яким володіння найвищим рівнем здоров'я є одним з основних прав кожної людини.

Розроблення моделі й добір складових змісту морально-етичного виховання учнів здійснюються педагогами Донеччини відповідно до національних і загальнолюдських моральних норм і правил на основі системно-діяльнісного, компетентісно орієнтованого підходів, з урахуванням принципів та висновків про необхідність конкретизації мети і завдань морального виховання підростаючого покоління, які були свого часу запропоновані В.О. Сухомлинським.

В області також активно розробляється проблема педагогічного спілкування (різні її аспекти), на якій наголошувалося у працях Василя Олександровича як однієї з найважливіших у навчанні та вихованні.

Педагог поставив особистість у центр виховного процесу. Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності й права на власний моральний вибір. Він розумів, що лише одним вивченням моральних істин не можна розвинути відповідні якості дитини. Саме тому у системі виховання пропагував органічну єдність моральних знань, моральної практики та здоров'язбережувальних функцій.

Стратегічний курс країни на посилення ролі регіонів у регулюванні суспільного життя та соціально-економічного розвитку зумовив переоцінювання традиційних факторів регіонального розвитку, зокрема й переосмислення функції освіти, набуття нею першочергового значення як рушійної сили позитивних суспільних змін в області. Виважена та гнучка регіональна освітня політика як конкретизація освітньої політики держави на місцевому рівні може успішно реалізовуватися на основі програми

розвитку освіти, що своєю спрямованістю і змістом відповідає особливостям і перспективам розвитку економічної та соціокультурної сфер регіону.

В умовах високого динамізму розвитку науки та освіти, стрімкого оновлення системи знань на перший план висуваються завдання перегляду змісту, форм і методів навчання, орієнтації освіти на особистість учня, запровадження нових технологій навчання, які забезпечували б високу якість підготовки випускників.

Функціонування освітньої системи Донецької області спрямоване насамперед на створення цілісного освітнього середовища, яке дасть широкі можливості кожному реалізувати власні освітні потреби та забезпечить неперервність освіти.

Дошкільна освіта. Система дошкільної освіти сьогодні нараховує 1113 комунальних, 24 відомчих і 12 приватних закладів (7,7% від загальної кількості дошкільних установ України). З 2007 р. кількість місць у дошкільних закладах збільшилась із 107,9 тис. до 116,6 тис. Для забезпечення дошкільнят місцями з 2007 по 2010 р. відновлено роботу 25 дошкільних установ, створено 21 навчально-виховний комплекс, додатково відкрито 375 груп, переведено у школи 261 перший клас. Як результат, майже 17 тис. дітей отримали можливість відвідувати дитячі садки. Вжиті заходи з метою створення додаткових місць у дошкільних навчальних закладах дали змогу розвинути систему, і сьогодні кількість дітей, охоплена дошкільною освітою в Донецькій області, становить 75,7% порівняно з 57% по Україні.

У 2010 р. прийнято зміни до Закону України «Про дошкільну освіту», де наголошено на обов'язковому 100-відсотковому охопленні дошкільною освітою дітей 5-річного віку. Сьогодні 92% п'ятиліток відвідують дитячі садки (по Україні 69,8%). Інші мають можливість отримувати дошкільну освіту в Центрах розвитку дитини, Школах майбутнього першокласника, групах короткочасного перебування. Відповідно, Донецька область посідає 4-те місце в Україні за охопленням дітей дошкільною освітою (див. рис. 1–2).

Середня освіта. У ході реалізації програми «Освіта Донеччини. 2007–2011 роки» органами місцевого самоврядування, відділами та управліннями освіти забезпечено стабільний розвиток системи загальної середньої освіти, зміцнення її матеріально-технічної та навчально-методичної бази.

В області надають загальну середню освіту 1128 загальноосвітніх навчальних закладів, з них 1095 денних загальноосвітніх шкіл (навчаються 335,8 тис. учнів), 14 приватних шкіл (996 учнів), 17 вечірніх шкіл (6637 учнів). Крім того, в області функціонують школа олімпійського резерву та обласна музична школа для обдарованих дітей.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів складається з 869 шкіл (247827 учнів), 29 гімназій (14373 учні), 34 ліцеїв (16037 учнів), 2 колегіумів (929 учнів), 119 навчально-виховних комплексів

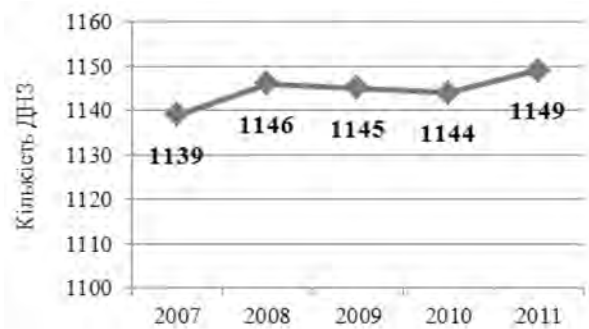

Рис. 1. Зміни в мережі ДНЗ Донецької області впродовж 2007–2011 років

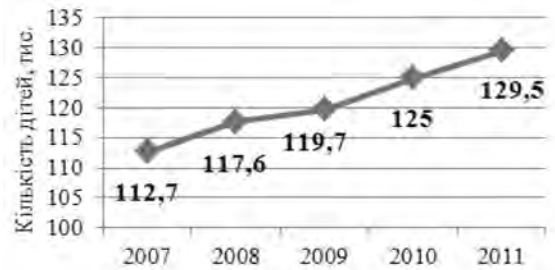

Рис. 2. Зміни в кількості дітей, охоплених мережею ДНЗ Донецької області, впродовж 2007–2011 років

(43184 учні), з них – 49 комплексів «школа-садок» (6299 учнів), 47 закладів обласної комунальної власності (7401 учень).

Досить ефективною формою забезпечення доступності якісної освіти, що набула особливого поширення в останнє десятиріччя, є освітні округи, основними завданнями яких є створення єдиного освітнього простору в межах адміністративно-територіальної одиниці та належних умов для забезпечення навчально-виховного процесу, реалізація допрофільної підготовки і профільного навчання, розвиток творчих здібностей, нахилів, обдарувань дітей, впровадження сучасних освітніх технологій.

На сьогодні територію області умовно поділено на 54 освітніх території, де створені та функціонують 242 освітніх округи. В округах визначено 249 опорних шкіл, на базі яких здійснюється профільне та допрофільне навчання учнів округу. Для надання освітніх послуг створено 312 міжшкільних факультативів та 256 консультпунктів.

Ресурсними центрами профільного навчання в освітніх округах області є 65 загальноосвітніх навчальних закладів нового типу: 29 гімназій, 34 ліцеї та 2 колегіуми, в яких навчаються 13059 учнів.

У 2011/2012 навчальному році профільним навчанням було охоплено 44113 учнів старшої школи, що становить 93,9% від загальної кількості учнів.

Упродовж 2007–2011 років відсоток охоплення учнів за різними напрямками профільності змінювався. У середньому по Донецькій області кількість учнів, охоплених профільним навчанням, порівняно з 2007 роком, зросла на 23,5%.

Залежно від освітніх запитів учнів, перевага надавалася природничо-математичному (29,8%),

філологічному (24,9%), суспільно-гуманітарному (19,4%), технологічному (16,1%) напрямам. Спортивний та художньо-естетичний напрями користувалися невеликою популярністю – їх частка у загальній профільній мережі становить 2,1% та 1,6% відповідно (див. рис. 3).

Достатньо високий відсоток охоплення учнів старшої школи профільним навчанням – результат введення поглибленого вивчення певних предметів в основній та початковій школах. На сьогодні поглибленим вивченням окремих предметів у Донецькій області охоплено 7% учнів 1–11-х класів; учнів 1–4-х класів – 4,4%, учнів 5–9-х класів – 8,9%, учнів 10–11-х класів – 7,1%.

На виконання Державної програми «Шкільний автобус» створено програму забезпечення захисту конституційних прав дітей дошкільного, шкільного віку і державних гарантій щодо доступності та безкоштовності здобуття дошкільної та загальної середньої освіти у навчальних закладах області. Продовження терміну дії зазначеної програми на період до 2016 р. та приведення у відповідність до законодавчої бази дасть можливість поетапно реалізовувати її основні завдання і заходи в повному обсязі. Організація регулярного безкоштовного

перевезення дітей до місць навчання і додому є складовою забезпечення реалізації прав громадян на здобуття загальної середньої освіти. Виконання нормативних документів, програм та вжиття відповідних заходів дало змогу створити умови як у сільській місцевості, так і в містах для регулярного безкоштовного перевезення до місць навчання і додому учнів та вчителів.

Організація перевезення учнів і вчителів здійснюється як з використанням власних шкільних автобусів, так і шляхом укладання договорів з автотранспортними підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та перевізниками – фізичними особами (див. рис. 4).

Інформатизація освіти. Для України, яка прагне європейської інтеграції, розв'язання проблем формування інформаційної компетентності учнівської молоді набуває стратегічного значення. З кожним роком інтенсифікуються процеси впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему середньої освіти: зростає рівень забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерними комплексами, зменшується співвідношення між кількістю учнів та кількістю комп'ютерів у навчальному закладі тощо.

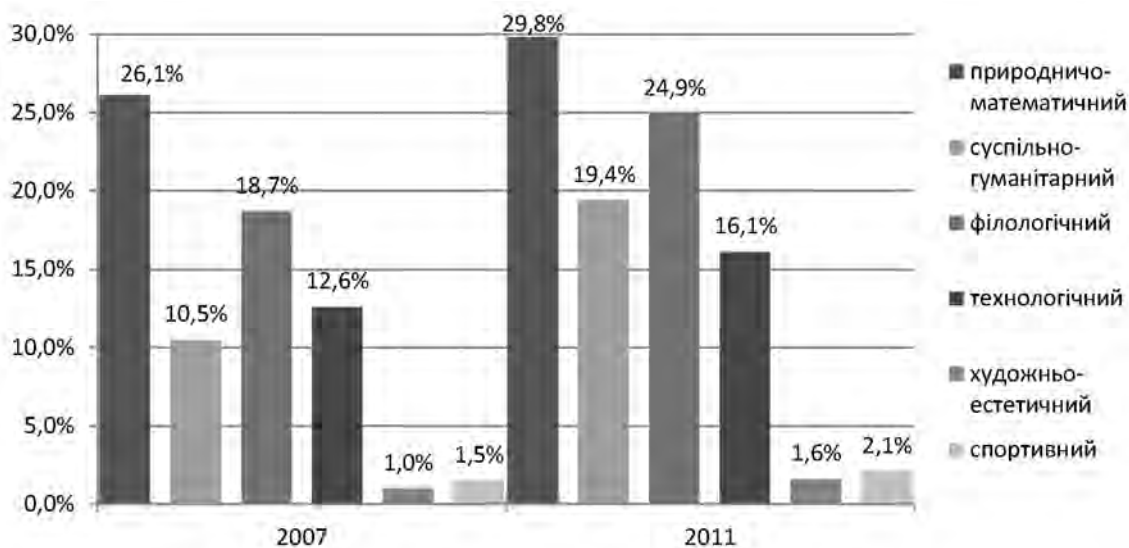

Рис. 3. Динаміка охоплення учнів різними профілями навчання

Рис. 4. Забезпеченість перевезення за програмою «Шкільний автобус»

Загальноосвітні навчальні заклади міст і районів області поповнилися сучасною комп'ютерною технікою. Згідно з обласним реєстром навчальних комп'ютерних комплексів (НKK), станом на 1 січня 2012 р. 1073 загальноосвітніх навчальних заклади області мають НKK, що становить 98% від їх загальної кількості, зокрема забезпеченість ними ЗНЗ I ступеня складає 91%, ЗНЗ I–II ступенів – 95%, ЗНЗ I–III ступенів – 99%.

Із загальної кількості НKK 72,3% обладнані морально і технічно застарілою комп'ютерною технікою, яка придбана у 1995–2006 роках та потребує заміни (див. рис. 5).

Важливим показником забезпеченості навчально-виховного процесу комп'ютерною технікою є кількість учнів на 1 комп'ютер. На сьогодні середньообласний показник становить 25 учнів на 1 комп'ютер (2010 р. – 30 учнів; 2009 р. – 32 учні; 2008 р. – 38 учнів; 2007 р. – 44 учні).

Підвищення ефективності використання комп'ютерної техніки можливе в умовах під'єднання до Інтернет-мережі. Станом на 1 січня 2012 р. до мережі Інтернет під'єднано 96,1% комп'ютерів від їх загальної кількості (2010 рік – 80,0%; 2009 – 75,7%; 2008 – 59,3%; 2007 – 34,7%), зокрема в сільській місцевості – 91,6%; 47 закладів освіти обласної комунальної власності на 100% під'єднані до мережі Інтернет.

В області працює 31 сайт управлінь (відділів) освіти міських рад і райдержадміністрацій; 386 сайтів загальноосвітніх навчальних закладів; 31 сайт методкабінетів; 186 сайтів учителів. Проте на сьогодні необхідно розробити і ввести в дію (з відповідним фінансуванням) єдиний інформаційно-освітній портал, що охоплюватиме всю область.

Впроваджується модель навчання «1 учень – 1 комп'ютер». Нині вона діє у 6 навчальних закладах (162 учні). Три з них (ЗОШ №61, гімназії №33 та №70 м. Донецька) отримали нетбуки в порядку експерименту, у двох (навчально-виховному комплексі м. Красноармійська, гімназії м. Димитрова) обладнання придбано за спонсорські кошти. У 2011 р. школа №18 м. Артемівська як переможець Всеукраїнського конкурсу «З комп'ютером назустріч майбутньому» отримала сучасні нетбуки. Крім цього, 35 шкіл-інтернатів обласної комунальної власності отримали НKK/мобільний.

Матеріально-технічна база регіональної системи освіти. Одним із важливих завдань програми «Освіта Донеччини. 2012–2016 роки» є зміцнення матеріально-технічної бази освітньої галузі.

Посилена увага приділяється вирішенню питань щодо зміцнення матеріально-технічної бази шкіл-інтернатів, дитячих будинків та інших закладів освіти обласної комунальної власності.

Тільки в 2011 р. за рахунок коштів обласного бюджету відремонтовано 7,8 тис. м² покрівель, 20 внутрішніх санітарних вузлів та каналізацій, 5 харчоблоків, 2 обідні та 3 спортивні зали, замінено 357 вікон на металопластикові, 311 дверей, 1065 радіаторів опалення, 8700 п.м труб, 853 п.м тепломереж, 940 п.м систем зовнішнього водопостачання. Виконано частковий капітальний ремонт 5 власних котелень. Проведена робота дала змогу забезпечити нормальні умови для організації навчально-виховного процесу, стійку діяльність закладів освіти в осінньо-зимовий період.

Якість освіти. Механізмом здійснення оцінювання якості освіти є моніторинг. Моніторинг як модернізована функція педагогічного менеджменту дає змогу розв'язати проблему керованості змінами в процесі реформування освіти й підвищення відповідальності кожного з учасників навчального процесу за якість освіти [4].

В області на постійному моніторингу рівень навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів з базових дисциплін (українська мова, математика, історія України); результати державної підсумкової атестації та динаміка отримання атестатів з відзнаками; результати зовнішнього оцінювання навчальних досягнень випускників та результати участі школярів у предметних учнівських олімпіадах, турнірах, конкурсах; критерії оцінювання діяльності педагогів у міжатастаційний період.

Донецька область є одним з лідерів в Україні за рейтингом з предметних олімпіад всеукраїнського рівня. На рисунку відображена позитивна динаміка результативності участі наших команд (див. рис. 6).

Загальноосвітні навчальні заклади області беруть участь у міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти TIMSS; моніторингових дослідженнях стану інклюзивної освіти, якості художньо-естетичної освіти у 4-х класах загальноосвітніх навчальних закладів;

Рис.5. Комплектація НKK за роками постачання техніки

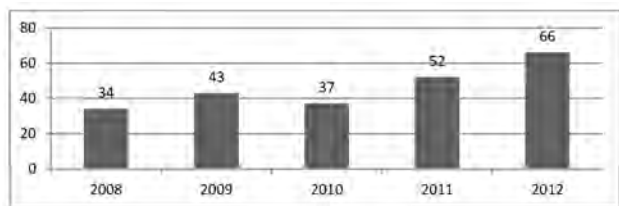

Рис. 6. Динаміка чисельності переможців та призерів Всеукраїнських учнівських олімпіад

стану й розвитку системи освіти дітей старшого дошкільного віку; рівня рухової активності як провідної детермінанти формування здорового способу життя дітей і молоді; якості підручників; превентивної освіти дітей і молоді; дистанційному дослідженні рівня сформованості у випускників загальноосвітніх навчальних закладів навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у практичній діяльності тощо. З 2010 р. загальноосвітні заклади області беруть участь у Всеукраїнському експерименті «Рейтинг». Результати свідчать про ефективність системи оцінювання якості регіональної системи освіти [3].

Професійно-технічна та вища освіта. В області функціонують 111 державних професійно-технічних навчальних закладів (далі ПТНЗ), що становить 12% від загальної кількості в Україні. Вони надають професійну освіту за всіма галузевими напрямками економіки Донецького регіону – 217 професій та спеціальностей. Випуск кваліфікованих робітничих кадрів за п'ять років становив понад 100 тис. осіб. Показник працевлаштування випускників складає 91,3% (на 1,2% більше, ніж у цілому по Україні). Найвищий відсоток працевлаштування випускників спостерігається за професіями машинобудівного, металургійного, вугледобувного та будівельного профілів (до 96%), менший відсоток працевлаштування в невиробничій сфері (від 87%). Моніторинг ринку праці показує, що дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили нині зберігається, також не завжди якість підготовки випускників ПТНЗ відповідає вимогам роботодавців. Отже, забезпечення збалансованості попиту і пропозиції робочої сили та підвищення якості підготовки кваліфікованих працівників залишаються основними завданнями профтехосвіти області.

У 2011/2012 навчальному році кількість студентів становила 163,7 тис. осіб, що майже на 50 тис. осіб менше, ніж у 2006/2007 навчальному році. За прогнозами, тенденції до зменшення будуть зберігатися майже до 2019 р.

Сьогодні спостерігається надлишок випускників ВНЗ, які одержали освіту за економічними, менеджersькими спеціальностями. Їх частка у випуску хоч і знизилася за останні три роки з 13968 до 12067, але, як і раніше, залишається невиправдано високою (у середньому 48% від загального випуску).

Випуск з технічних спеціальностей за зазначений період у середньому становив 6635 молодих фахівців (24% від загального випуску), випуск з

гуманітарних спеціальностей майже на 2% перевищив випуск з технічних спеціальностей – 26%. Це свідчить про потребу корегування в бік збільшення обсягів підготовки фахівців технічних спеціальностей.

Отже, необхідним є вдосконалення профорієнтаційної роботи, посилення впливу роботодавців на процес професійного вибору та навчання студентів, більш ефективне використання кадрового та матеріально-технічного потенціалу ВНЗ і забезпечення відповідності їх діяльності профілю.

Освітня система Донеччини – це понад 2500 навчальних закладів; 70 тис. педагогів; близько мільйона дітей і молоді. Кожен шостий мешканець області перебуває у зоні впливу освітньої системи. Якщо додати батьків, то два мільйони осіб є учасниками педагогічного процесу, тобто кожен другий мешканець регіону.

Сьогодні впроваджується інтегрована система оздоровчої роботи. З питань поліпшення стану здоров'я учнів скоординовано діяльність між адміністраціями, управліннями освіти і охорони здоров'я міст та районів, навчальними закладами, батьками, громадськими організаціями.

У програмі «Освіта Донеччини. 2012–2016 роки» важливе місце посідає проект «Здоров'я через освіту». Його метою є відновлення, збереження та зміцнення здоров'я дітей, створення оптимальних умов для всебічного повноцінного розвитку школярів. Для цього в області створена мережа санаторних шкіл-інтернатів, яка налічує 7 закладів, у них перебуває на оздоровленні 1534 дитини, зокрема один заклад спеціалізується на серцево-судинних захворюваннях, два – для хворих на сколіоз, три – для дітей з малими та затухаючими формами туберкульозу, один – неврологічний.

Одним із основних завдань сучасного навчального закладу є створення безпечного освітнього середовища для розвитку здорової особистості впродовж її навчання, формування свідомого ставлення до свого здоров'я та життя, оволодіння життєвими навичками.

На Донеччині формується мережа шкіл сприяння здоров'ю – навчальних закладів, що визначили пріоритетом діяльності збереження і зміцнення здоров'я дітей, вироблення у них позитивної мотивації до здорового та безпечного способу життя. За останні п'ять років районна і міська мережі шкіл сприяння здоров'ю зросли і налічують 130 закладів освіти, а обласна мережа збільшилася на 35% й охоплює 47 навчальних закладів. Кількість шкіл області, що ввійшли до Національної мережі, – 18.

Триває впровадження у навчально-виховний процес навчального предмета «Основи здоров'я» (див. рис. 7), факультативних превентивних програм «Рівний – рівному», «Захисти себе від ВІЛ», «Подолання стигми та дискримінації, пов'язаних з ВІЛ/СНІДом», «Молодь на роздоріжжі. Твій вибір», «Профілактика ВІЛ/СНІДу та вживання наркотичних речовин», «Профілактика ВІЛ/СНІДу та

Рис. 7. Кількість учнів, охоплених базовим шкільним предметом «Основи здоров'я»

репродуктивне здоров'я хлопчиків», «Корисні звички» (початкова школа), «Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей», «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція».

Стан здоров'я дітей – один із найважливіших показників рівня соціально-економічного розвитку суспільства, тому ідеї Василя Сухомлинського співзвучні завданням проекту. Реалізація їх у новітніх здоров'язбережувальних технологіях забезпечить найкращий результат.

Стратегія подальшого розвитку:

- формування цілісної системи освіти, єдиного культурно-освітнього простору для найповнішого комплексного задоволення потреб громадян в освітніх послугах;
- оптимізація мережі закладів освіти відповідно до потреб області, створення інноваційних освітніх комплексів, педагогічних технопарків;
- забезпечення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації учасників педагогічного процесу, зміцнення їхнього здоров'я;
- підготовка та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати в умовах інноваційних змін;
- створення дієвої системи ресурсного забезпечення освіти;
- наближення регіональної системи освіти до європейських вимірів і стандартів;
- підвищення конкурентоспроможності випускника;
- підвищення якості освіти на всіх рівнях освітньої системи [1, с. 8].

Література

1. Програма «Освіта Донеччини. 2012–2016 роки» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.donetsk.ua/?lang=ua&sec=05.01&iface=Public&cmd=showdoc&args=id:116>.
2. *Освіта*: найближчі перспективи [За матеріалами пресконференції Дмитра Табачника, міністра освіти і науки, молоді та спорту України] // Управління освітою. – 2011. – №9 (261). – С. 2–6.
3. Соловйов Ю.І. Концепції розвитку освіти до 2016 року [Електрон. ресурс] / Ю.І. Соловйов. – Режим доступу: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/news/>
4. Соловйов Ю.І. Регіональна система освіти у режимі стійкого розвитку / Ю.І. Соловйов // Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2011. – №1. – С. 3–7.

5. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1973.
6. *Животворча* сила педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського: Педагоги Донеччини віддають серце дітям. – Донецьк: Витоки, 2011. – 184 с.
7. *Здоров'я* через освіту // Матеріали Міжгалуз. регіон. наук.-практ. конф. у м. Донецьку, 22 квітня 2009 року: у 2 т. – Донецьк: Каштан, 2009. – 398 с.
8. *Філософія* здоров'я: гуманітарно-освітній аспект // Матеріали Міжрегіон. міжгалуз. наук.-практ. конф. в м. Донецьку, 29 березня 2011 року: у 2 т. / редкол.: Н.Л. Пастухова, В.С. Поуль, Г.Є. Челах. – Донецьк: Витоки, 2011. – 278 с.
9. *Національна* стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.

Анонси

Юрій СОЛОВЙОВ

Регіональна система освіти: стратегія інноваційного розвитку

У статті розглядається стан освітньої галузі в Донецькій області. Визначено пріоритети і завдання розвитку освіти в регіоні. Аналізуються статистичні дані, що характеризують діяльність освітніх закладів Донеччини.

Ключові слова: система освіти, нові технології навчання, єдиний освітній простір, освітні округи, якість освіти.

Юрій СОЛОВЬЄВ

Регіональна система освіти: стратегія інноваційного розвитку

В статті розглядається стан освітньої галузі в Донецькій області. Визначено пріоритети і завдання розвитку освіти в регіоні. Аналізуються статистичні дані, що характеризують діяльність освітніх закладів Донеччини.

Ключевые слова: система образования, новые технологии обучения, единое образовательное пространство, образовательные округа, качество образования.

Yuriy SOLOVYOV

The regional education system: a strategy of innovative development

The article considers the state of the educational sector in the Donetsk region. Defined priorities and objectives of education development in the region. Analyzed statistics describing the activity of educational institutions of the Donetsk region.

Keywords: education system, new educational technologies, common educational space, educational districts, quality of education.